

เสวนา “มุสลิมกับโครงการพระราชดำริ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เมื่อเด็กๆ ผมเป็นคนชอบดูศิลปะ จะว่าไปแล้วก็ไปดูพิพิธภัณฑ์มาเกือบทั่วโลก ได้เห็นศิลปะไทยมาก็เยอะ ที่จะพูดอย่างเดียวที่เห็นว่าสำคัญมากในสายตาผมก็คือเครื่องถมทองเห็นมาเยอะ แต่ยอมรับอยู่อย่างหนึ่งว่า ถมทองของศิลปินที่ฝึกว่าของโบราณเป็นอย่างมาก เวลาที่มาคิดถึงเรื่องต่างๆ เหล่านี้แล้วก็นึกถึงอาจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ท่านบอกว่าศิลปะนี้เป็นของไทย สมัยก่อนมีพระเจ้าแผ่นดินดูแล พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ เพราะฉะนั้นศิลปะก็เป็นเรื่องเล็ก ครั้นในปัจจุบันศิลปะกลายเป็นเรื่องใหญ่ กรมศิลปากรซึ่งควบคุมดูแลก็เล็กนิดเดียว คือบารมีไม่มี ความมุ่งมั่นจริงๆ ไม่อยู่ตรงนั้น ก็เป็นเรื่องที่ทำให้ศิลปะเป็นเรื่องใหญ่ คนที่ดูแลเป็นเรื่องเล็ก ผมเห็นมูลนิธิศิลปินก็มีเรื่องดีใจอยู่อย่างหนึ่งคือการได้นำอะไรกลับมา นี่คือนักที่มีบารมี มีความมุ่งมั่นจริงๆ ที่จะทำอะไรได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า แท้จริงแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเอาพระทัยใส่ คือท่านดูทุกเรื่อง จะเล่าให้ฟังว่าท่านดูไปถึงเรื่องอะไรบ้างแล้วก็ดูแลเอาใจใส่ไปจนกระทั่งถึงว่าสามารถที่จะนำเอาศิลปะเหล่านี้มาช่วยชาวบ้านได้อย่างไรด้วย ดังนั้น จึงจะขออนุญาตดำเนินรายการ โดยให้แต่ละท่านที่เป็นสมาชิกมูลนิธิศิลปินได้แนะนำตัว เชิญครับ

สวัสดีครับ ผมชื่อ ปิติ ปิ ครัว อยู่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส อายุ 36 ปี ผมทำงานที่ศิลปินตั้งแต่ผมยังเด็ก ตั้งแต่ผมจบ ป.6 พอจบ ป.6 ก็ได้เข้าโครงการนี้เลย จนถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลา 25 ปี ก็อยู่ที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวสท์ ทำงานไปเรื่อย ๆ โดยได้เงินพระราชทานหลายครั้ง ผมได้ปลูกบ้าน แต่ก่อนผมจนไม่มีอะไรสักอย่างเลย มีพ่อแม่ มีพี่น้อง 6 คน ผมจนมาก ๆ เลยครับแต่ตอนนี้ผมกำลังจะมีบ้านแล้ว ปัจจุบันผมเป็นผู้ช่วยครูสอนที่บ้านรอตันบาตูที่เปิดใหม่ของพระองค์ท่าน เปิดมาใกล้ 4 ปีแล้ว ตอนนี้เป็นผู้ช่วยครูสอนที่บ้านรอตันบาตู กล่าวได้ว่าพระองค์ท่านปลูกบ้านให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบและเปิดหลักสูตรเซรามิกผมก็ไปช่วยสอนให้ถึงปัจจุบันนี้ครับ

สวัสดีครับ ผมชื่อ นายมะรอบี แดเนาะ อายุ 42 ปี ก่อนที่ผมจะเข้ามาที่โครงการศิลปินนั้นผมจบโรงเรียนประถมที่บ้าน จบชั้น ป.6 ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ที่บ้านคลองระอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาสแล้วผมก็มาเข้าเฝ้าพระองค์ท่านเมื่อปี 2528 แล้วก็ได้มาเป็นนักเรียนศิลปินพอยู่ในสวนจิตรลดาประมาณ 5 ปี 6 เดือน ก็กลับไปทำกระเป๋าย่านลิเกาที่บ้าน ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็เสด็จที่บ้านโต๊ะโม๊ะ อำเภอสือรินทร์ ท่านก็ส่งรายชื่อผมผ่านท่านผู้หญิง จรุงจิตต์ ทิษระ รองราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ท่านก็แต่งตั้งผมให้ไปสอนที่หมู่บ้านโต๊ะโม๊ะ อำเภอสือรินทร์ ผมอยู่ที่อำเภอสือรินทร์ประมาณ 5-6 ปี พอเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบผมก็

สวัสดีค่ะ ดิฉันชื่อนางพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง อายุ 48 ปี มีอาชีพเป็นครูศิลปาชีพสอนจักสานเสื่อกระจูดอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส ตอนนี้สอนอยู่ 2 กลุ่ม คือ วัดพระพุทธ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และกลุ่มบ้านทอนอามาน ตำบลโคกเคียน อำเภอมะนิง จังหวัดนราธิวาส ดิฉันขอเล่าประวัติย่อของดิฉันก่อน เมื่อก่อนดิฉันเป็นไทยพุทธและได้แต่งงานกับชาวมุสลิมเพราะศรัทธาในศาสนา สามียของดิฉันก็มีฐานะยากจน ดิฉันก็ไม่มีงานทำ สามียของดิฉันก็ทำงานรับจ้าง ขับรถรับจ้างคือรถของนายจ้าง ตอนนั้นเรียนจบมาก็ไม่รู้จะทำอะไร สามียก็เลยบอกว่าให้ไปหากระจูดจากป่าพรุมาแล้วก็มาสานเสื่อธรรมดาขายตามตลาดนัด แต่ราคาที่ขายก็ถูกมาก รายได้ไม่พอใช้สอยในครอบครัว ต่อมาสามียก็บอกว่าให้หัดทำกระจูดที่มีลายสวยๆ ผลิตภัณฑ์สวยๆ จะได้ส่งเข้าประกวดที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวสต์ แต่ตอนนั้นยังไม่ได้เป็นสมาชิกโครงการของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ต่อมาท่านผู้หญิงไปที่ตำหนัก ดิฉันก็เลยสมัครเป็นสมาชิกโครงการศิลปาชีพ ได้ทำงานฝีมือสวย จึงได้รับคัดเลือกเข้าไปทำงานที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวสต์ ต่อมาในปี 2538 ได้ส่งผลิตภัณฑ์กระจูดเข้าประกวด ได้แก่ ของกระจูด และเสื่อกระจูด ด้วยพระบารมีของพระองค์ท่านทำให้ดิฉันได้รับรางวัล 3 รางวัล คือ รางวัลที่ 2 รางวัลที่ 3 และรางวัลชมเชย โดยได้รับของพระราชทานมาคือสร้อยคอ ล็อกเก็ตและเงินประมาณ 4-5 หมื่นบาทพร้อมประกาศนียบัตร ดิฉันก็เก็บเงินไว้สร้างบ้านเพราะมีฐานะยากจน

สวัสดีค่ะ ดิฉันชื่อ ฮอปิอะห์ ตอพา อายุ 39 ปี อยู่บ้านเลขที่ 88/1 หมู่ 1 ตำบลริอเสาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นสมาชิกกลุ่มปักผ้า เมื่อก่อนนี้ดิฉันมีฐานะยากจนมาก ไม่มีทั้งบ้าน ไม่มีทั้งที่ดิน แต่เดี๋ยวนี้มีทั้งบ้านทั้งที่ดิน ดิฉันเริ่มเข้าเป็นสมาชิกของโครงการศิลปาชีพในปี 2536 และเมื่อปี 2545 ได้รับพระราชทานรางวัลที่ 1 ได้รางวัลเป็นเงิน ล็อกเก็ตและสร้อยคอ ต่อมาปี 2547 และ 2548 ได้รับพระราชทานรางวัลที่ 2 และ3 ซึ่งภูมิใจมากที่ได้รับใช้พระองค์ท่าน ขอขอบคุณค่ะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ที่จริงแล้วเวลาที่ได้เห็นงานของศูนย์ศิลปาชีพต่างๆ จะเห็นว่าท่านเสด็จฯ ไปถึงที่และตามภาคต่างๆ ก็คือการพัฒนาศิลปะในถิ่นนั้น ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ วัตถุประสงค์ที่นำมาใช้ก็ขึ้นอยู่ในดิน ถ้าไม่ใช่ดินก็ใช้พืช ในอีกแง่หนึ่งก็คือเรื่องของฝีมือโดยตรง ผมเคยเห็นการทำย่านลิเภาก็เลยมาลองทำดูปรากฏว่าหนึ่งชั่วโมงได้แค่นี้เดียว เลยจะขอให้ช่วยเล่าถึงลิเภาลักษณะ เพราะบางคนอาจจะไม่รู้จักรว่าลิเภาคืออะไร

คุณปิติ ปิ: ต้นลิเภาก็เป็นพืชทางภาคใต้จะขึ้นตามป่าพรุ เป็นไม้เลื้อยที่ขึ้นตามต้นยาง ต้นเสม็ดแต่จะไม่โตจะเลื้อยขึ้นไปสูง แต่ตอนนี้หายากแล้ว เพราะชาวประมงตัดไปทำเพื่อตากปลาเก่า ถ้าปลูกเอง ต้นลิเภาก็ไม่ค่อยสวยเหมือนขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่ว่าไม่สวยนี่คือเส้นมันจะเล็ก ไม่เป็นสีดำ ถ้าต้นที่ขึ้นตามธรรมชาติจะสวยกว่าและย้อมไม่ได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: แล้วมีวิธีการอย่างไรถึงจะปลูกได้ ในฐานะที่เป็นผู้รักษาศิลปวัฒนธรรมนี้

คุณปิติ ปิ: ตอนนี้มีโครงการของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงเข้าสวนยางที่ภาคใต้ เข้าสวนยางเพื่อให้ชาวบ้านเข้าไปตัดต้นยางเพื่อเลี้ยงต้นลิเภาวางในสวนยาง และชาวบ้านก็มีรายได้จากการกรีดน้ำยางด้วยและยังได้รับเงินพระราชทานจากที่ทรงเข้าพื้นที่อีกด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ต้องใช้จำนวนและเวลาที่ปลูกเท่าไร สมมติว่าสานกระเป๋าลัก 1 ใบต้องใช้ลิเภากี่จำนวนเท่าไร

คุณปิติ ปิ: ต้องใช้จำนวนหลายเส้น ใช้จำนวนเป็นร้อยเส้นเพราะ 1 เส้นผ่าได้ 3-6 ชิ้น แล้วมารูดกับแป้นจากรูใหญ่ไล่ไปถึงรูเล็ก แต่บางครั้งเส้นก็ขาด ต้องมาแยกและต้องมารูดอีก เวลาไปหาก็ต้องเลือกอีกว่าเส้นไหนเส้นแดง เส้นดำ นำมาเทียบกับเส้นที่มีอยู่ที่บ้าน ถ้านำมารูดแล้วสีออกเป็นสีแดงก็ใช้ไม่ได้ และไม่มีการย้อมสีอะไรเลย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: หากใครได้ดูละคร เรื่องสี่แผ่นดิน ในอดีตเป็นเรื่องที่ใกล้เคียงถ้าใครมีกระเป๋ามากที่เป็นลิเภา สมัยก่อนเรียกว่า “หญ้านางเภา” สมัยก่อนถือว่าเป็นของพิเศษในกระบวนการที่ทำ ทั้งรูด ทั้งขึ้นโครง ทั้งเลี่ยม เป็นต้น

คุณปิติ ปิ: ตอนที่ขึ้นโครงก็ต้องมาจัดหวาย หวานั้นก็ไปหาที่ภูเขาสูงแถวสุพรรณบุรี ก็มีคนมาขายหวาย ขึ้นตอนก็รูดใบมัดด้วยหวายจากใหญ่ไปหาเล็กแล้วก็ขึ้นรูปพันกับเส้นลิเภา ขึ้นรูปนั้นก็แล้วแต่ความคิดว่าจะขึ้นรูปไหน งานที่ท่านทรงสั่งก็มี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: สมัยนี้รูปแบบแตกต่างไปจากเดิมหรือไม่

คุณปิติ ปิ: ก็แตกต่าง เพราะว่าทรงมีพระราชดำริให้ทำเป็นรูปต่างๆ ด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: สมมติว่าถ้าจะทำกระเป๋าย่านลิเภา เส้นผ่าศูนย์กลางสัก 5 นิ้วต้องใช้เวลาประมาณเท่าไร

คุณปิติ ปิ: สมาชิกที่บ้านที่ทำนี้ก็สัก 3-4 เดือนก็มี เพราะตอนเช้าจะออกไปกรีดยางก่อน ตอนเย็นไม่มีงานทำก็สานลิเกา สานตามได้ต้นไม้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เป็นเรื่องของศิลปะและมีมือ

คุณปิติ ปิ: ใช่ครับ ต้องใช้ทั้งศิลปะและมีมือ บางคนมีฝีมือแต่ใจร้อนก็ทำงานย่านลิเกาไม่ได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: คำว่า “ศิลปะ” แปลว่า เป็นเรื่องที่ทำซ้ำๆ ทำจนกระทั่งกลายเป็นเลือดเนื้อตนเองจนกระทั่งไม่ต้องดู มันไปได้เองเมื่อไรก็เป็นศิลปะ และถ้าเป็นศิลปะก็ขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง ศิลปะมีของสำคัญอยู่ 3 อย่าง 1.เรียน 2.ฝึก และ 3.เป็นเรื่องของชาติที่แล้วหรือที่พระผู้เป็นเจ้าประทานให้ เป็นเรื่องของพรสวรรค์ ถ้าขาดข้อที่ 3 ก็อาจเป็นศิลปินไม่ได้ ที่นี้พอขั้นรูปเสร็จท่านก็ยิ่งพระราชทานคำแนะนำเรื่องการตกแต่งอีกให้หรือเปล่า

คุณปิติ ปิ: ใช่ครับ พอทำฝา ทำตัวเสร็จ ก็ทาแลคเกอร์แล้วนำไปส่งที่บ้านคุณตลก ศิริวัลลภ ที่ท่านดูแลงานศิลปาชีพที่นราธิวาส เมื่อท่านลงนามรับรองเสร็จแล้วก็ส่งเข้าไปที่กองราชเลขาฯ ที่ส่วนจิตรลดา จากนั้นก็นำไปตกแต่ง ถมทอง ปักแมงทับ เฉพาะของสมาชิกล้วนทำกับฝา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: มนุษย์เป็นสัตว์ที่ชอบความซ้ำซ้อน จะเรียกว่าความซ้ำซ้อนเป็นศิลปะก็ได้ คือไม่หยุดแค่นั้น ศิลปะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและก็จะยังมีความซ้ำซ้อนมากขึ้น เกิดความไม่พอใจในส่วนดี พอเวลาทำรู้สึกใหม่ว่าต้องดีขึ้นไปอีก เป็นใหม่

คุณปิติ ปิ: เวลาสานลิเกาก็รู้สึกใจสบาย วันนี้สานได้แค่นี้ พรุ่งนี้ก็จะสานให้ละเอียดขึ้นไปอีก ใ้ต่อไปก็จะให้ยิ่งสวยงาม มันจะเป็นไปเองตามพื้นฐานและพรสวรรค์ของแต่ละคน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ตอนแรกก็สานเป็นเสื่อกระจูดธรรมดา แต่ต่อมาก็ต้องมีลวดลายมากขึ้น พอมีลวดลายมากขึ้นก็อาจจะมีลักษณะอื่นๆ เพิ่มมาอีก คิดว่าความอ่อน ความละเอียด เหล่านี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ท่านมีสายพระเนตร ท่านมองเห็นของสวยๆ แต่เราไม่เห็นว่าจะสวยงามได้อย่างไร เวลาท่านมองงานชิ้นๆ ท่านก็ทรงแนะนำว่า ทำเพิ่มตรงนี้อีกหน่อย แล้วก็จะสวยงาม เช่นนั้นก็ลองเล่าเรื่องเสื่อกระจูดให้ฟังหน่อย

คุณพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง: กระจูดมีอยู่หลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ดั้งเดิมเสื่อกระจูดมีลายโบราณอยู่ 3-4 ลาย เช่น ลายแม่น้ำ ลายสอง และลายดาหามารุก วันนี้ก็นำมาจัดแสดง ที่มาของเสื่อกระจูดก็คือ เมื่อปี 2543 ที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปที่หมู่บ้านบ้านทองแล้วเดินบนเสื่อกระจูดแต่เสื่อในขณะนั้นลายไม่ค่อยสวย เป็นลายดาหามารุก แล้วสมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็ตรัสว่าให้ชาวบ้านที่มีฝีมือที่มีลายสวยๆ ให้ทำเป็นเสื่อผืนยาว ให้มีลวดลายโบราณดั้งเดิมของหมู่บ้านนำไปถวายที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ คนที่สานเสื่อขณะนั้นก็มียุมากแล้วซึ่งขณะนี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว แต่ยังมีภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาสู่รุ่นลูกหลานอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ขณะนี้เสื่อกระจูดมีลายที่หลากหลายผสมผสานกันมาประมาณ 30 กว่าลาย และทางพระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ท่านผู้หญิงก็บอกว่าให้นำเสื่อเข้าประกวด ซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านก็

คิดทำลายสวยๆ ทำให้ประณีต ย้อมสีสวยๆ นำไปประกวด ก็ได้รางวัลที่ 1, 2, 3 และรางวัลชมเชย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ลงมาดูก็ทรงชมว่าสวยมาก งานฝีมือก็ละเอียดอ่อน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เวลาละหมาดปุ๊บเลือกกระจุตในมัสยิดหรือไม่

คุณพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง: บางคนบอกว่าเวลาปุ๊บเลือกแล้วเวลาละหมาดทำไม่ได้ เพราะมองแต่ลายกระจุต ถ้าจะทอเป็นลายคัมภีร์แล้วไปนั่งก็ไม่ได้ ถือว่าบาป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ต้นกระจุตมีลักษณะอย่างไร

คุณพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง: ต้นกระจุตมีมากที่ภาคใต้ โดยเฉพาะที่จังหวัดนราธิวาส สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุงและบางอำเภอในจังหวัดสงขลา เป็นพืชชนิดหนึ่งคล้ายกก ต้นมีลักษณะเป็นกอที่แตกออกมา ขึ้นในน้ำ ในที่เฉอะแฉะ แล้วก็มีต้นเสม็ดคลุมอยู่ ถ้าต้นไปอยู่ที่โล่งจะไม่สวย เส้นจะแข็ง เวลาสานจะเจ็บมือ เวลาที่จะไปเก็บกระจุตจะคัดเลือกกระจุตที่มีอายุเหมาะสมที่จะนำมาสาน ถ้าเส้นอ่อนเกินไปเวลาสานจะไม่สวย จะยุ่น ถ้าแก่เกินไปเวลาสานจะกรอบและหัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: มีวิธีการสังเกตอย่างไร

คุณพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง: ดูจากต้นที่มีสีเขียวจากโคนถึงปลาย ที่ปลายจะมีดอกอยู่ 1 ดอกสีน้ำตาลนกจะไปจิกกินดอกและเวลานกถ่ายออกมาดอกก็จะงอกต่อไปอีก ขณะนี้มีน้อยลงและที่นครสมทกรณ์บาเจาะ จังหวัดนราธิวาสและสนามบินบ้านทอนเขาขยายให้ชาวบ้านปลูกปาล์ม กระจุตก็จะหมดไป แต่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ มงคลนาวัน บอกว่าเราต้องปลูกเอาไว้เพราะในภายหลังลูกหลานจะได้รู้จักต้นกระจุต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เวลาตัดกระจุตมาแล้วต้องทำอะไรต่อ

คุณพัชรินทร์ บินเจ๊ะมิง: ชาวบ้านก็ไปเกี่ยวกระจุตมาจากป่าพรุแล้วก็มาคัดเลือกเส้นให้ได้ความยาวเท่ากัน หลังจากนั้น ก็เอาดินเหนียวสีขาว มาคลุกกับน้ำแล้วกวนให้เข้ากัน แล้วนำกระจุตที่เตรียมไว้มาคลุกเคล้าให้ทั่วให้ติดกับดินเหนียว จากนั้นก็นำไปตาก 1-2 วัน รอจนกว่าเส้นกระจุตจะแห้งสนิท พอแห้งแล้วก็นำไปเข้าเครื่องรีดให้แบนเพื่อเตรียมย้อมสีที่ต้องการและเตรียมที่จะสานสีธรรมชาติ กระจุต 1 ต้นได้ 1 เส้น ข้างในจะมีเนื้อกระจุตอยู่ กระจุตมีความหนาบางของกระจุตก็ไม่เหมือนกัน เวลาสานก็สานมือคัดเลือกเส้นที่ยาวประมาณ 2 เมตรกว่า เส้นมี 3 ขนาด เส้นใหญ่ กลาง เล็ก ก็คัดแยกขนาดก่อนแล้วค่อยนำมาสาน เวลาสานก็ขยับไปเรื่อยๆ เวลาที่ต้องการสานเส้นผืนใหญ่ๆ ก็ต้องต่อเส้น เวลาสานก็ต้องขยับตัวไปด้วย ใช้แค่มือกับเท้า มือสานเท้าก็เหยียบบอย่าให้ย่น สานไปเรื่อยๆ พอสุดขอบก็สานต่อลงมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ผมว่าเลือกกระจุตนี้ดีกว่าพรม ที่นี้ประดิษฐ์กรรมที่ยิ่งใหญ่อีกอย่างหนึ่งก็คือเครื่องปั้นดินเผา ที่ต่อมาก็มีการเขียนสีต่างๆ นับว่าเป็นประดิษฐ์กรรมที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของโลกก็ว่าได้ ก็เลยจะให้คุณมะรอบี แดเนาะ เล่าให้ฟังหน่อย

คุณมะรอบี แดเนาะ: ผมเป็นช่างปั้น การปั้นก็มี 2 ชนิดคือ 1.การปั้นแบบใช้ไฟฟ้า เป็นลูกเล็กๆ ถ้าเป็นลูกใหญ่มากก็ใช้แป้นหมุน ใช้ขาถีบ ปั้นทีละชนิดแล้วก่อเป็นทรงสูง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เคยไปที่ประเทศจีน ที่เราเรียกว่า “กังไส” คือการผสมผสานกันระหว่างเครื่องปั้นดินเผากับเครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาข้างในก็คือดินเผา แต่ที่ประเทศเราดินที่ทำ passerines นี้ไม่มี แล้วมีวิธีการเตรียมดินอย่างไร

คุณมะรอบี แดเนาะ: เรื่องดิน ทางพระตำหนักและกรมวิทยาศาสตร์เป็นผู้จัดหามาให้ ซึ่งมีสูตรเฉพาะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เพราะการทำเซรามิกนั้นเรื่องดินเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คุณสมบัติของดิน ความหยุ่นของดิน เป็นต้น แล้วจากนั้นเวลาเคลือบมีวิธีการทำอย่างไร

คุณมะรอบี แดเนาะ: ปั้นเสร็จแล้วก็ต้องวาดลวดลาย จากนั้นนำไปเผาครั้งแรกที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส จากนั้นก็มาลงลายตามงานสั่ง ส่วนมากจะเป็นลายนกเงือกของทางภาคใต้ ลายดอกบัว ลายใบเงินใบทอง เป็นต้น เวลาวาดก็ต้องร่างลายไว้ก่อนแล้วค่อยลงสี จากนั้นก็พ่นน้ำยาเคลือบ รอให้แห้งแล้วนำไปเผาไฟอุณหภูมิที่ 1,200 องศาเซลเซียส รูปทรงที่ปั้นจะเหมือนกันแตกต่างกันที่ลวดลาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ท่านรับสั่งให้เขียนลายที่เป็นพิเศษบ้างไหม

คุณมะรอบี แดเนาะ: เวลาไปที่พระตำหนัก ถ้าพระองค์ท่านทรงชมว่าลายนี้สวยก็คือใช้ได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ต่อมาคุยเรื่องทอดผ้ากันบัง เมื่อก่อนก็ไม่เข้าใจว่าทำไมราคาผ้าไหม ผ้าปักจึงมีราคาแพง แต่พอมาเห็นเวลาเขาปักทีละชนิดก็ใช้เวลาาน คุณฮอป๊ะห์ ตอพา ทำไมถึงมาสนใจเรื่องปักผ้า

คุณ ฮอป๊ะห์ ตอพา: เมื่อก่อนมีฐานะยากจนแต่เมื่อพระองค์เสด็จไปที่บ้านไทยสุข ก็ไปสมัครเป็นสมาชิกเมื่อ ปี 2536 เมื่อก่อนก็ทำไม่เป็นแต่มีครูที่สวนจิตรลดาไปสอนที่วัดชนาราม ที่ตาโล๊ะ ที่บ้านไทยสุข ก็ได้เริ่มเป็นสมาชิก จากนั้นมาก็ทำมาเรื่อยๆ จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูในระดับท้องถิ่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ศิลปะที่มีคนมาสอนเรา เรียกว่าจากชาวบ้านมาเป็นศิลปิน แล้วเวลาหัดปักครั้งแรกเป็นอย่างไรบ้าง

คุณฮอป๊ะห์ ตอพา: เริ่มจากปักดอกขนาดเล็ก ปัจจุบันก็ทำให้ใหญ่ขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: มีการปักกี่แบบ

คุณฮอป๊ะห์ ตอพา: มีปักแบบสั้น ปักแบบยาวสลับกันไปและมีตัวอย่างให้ดู

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จฯ ไปประเทศจีน ท่านก็ทอดพระเนตรแบบที่ประเทศจีนปัก ปักแบบที่ละเอียดมาก ได้ลองหัดปักแบบนั้นบ้างหรือไม่

คุณฮอป๊ะห์ ตอพา: เดิมนั้นยากขึ้นเพราะปักกับใบหม่อน ที่เขาเลี้ยงไหมก็เอาเส้นไหมนั้นมาปักผ้า สักที่ย้อมเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เวลาที่ขมิ้นผ้าที่ปักละเอียดจะชมเหมือนชมภาพวาดจนมีคำที่กล่าวว่าในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า “เส้นไหมแน่นเขียนเนียนดี ล้นฝีมือแล้วแต่นางเดียว” แล้วเวลาปัก ปักลวดลายอะไรบ้าง

คุณฮอปือห์ ตอพา: ลวดลายที่ปักนั้น ส่งมาจากทางสวนจิตรลดา เขามีให้เลือกปักตามความถนัด ถนัดปักลายดอกก็ปักลายดอก ถนัดภาพนางก็ปักภาพนาง ภาพสัตว์ก็มี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เมื่อได้แบบแล้วทำอย่างไรต่อ

คุณฮอปือห์ ตอพา: เขาถ่ายเอกสารติดบนผ้ามาให้แล้วปัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เคยเห็นผ้าพิมพ์ที่อิหร่านผืนใหญ่ เขาใช้วิธีพิมพ์กับมือ มือเที่ยงมาก แล้วไปจุ่มอีกสี มีราคาแพงมาก เพราะฉะนั้นเรื่องของศิลปินหรืองานศิลปะของบ้านเราราคายังถูกมาก คนยังไม่ได้แสดงความชื่นชมว่าทำยาก ย้อนกลับไปถึงกระบวนการที่มาเป็นงานศิลปะที่เราค้นพบตัวเองว่ามีความสามารถทางด้านนี้ได้อย่างไร และสมเด็จพระนางเจ้าฯ ท่านได้เข้ามามีส่วนดึงเอาความสามารถของเราออกมาได้อย่างไร คนที่เป็นครูอย่างประเสริฐที่สุดก็คือคนที่สามารถมองเห็นสิ่งที่ดีที่สุดในตัวลูกศิษย์ได้ อยากให้ช่วยเล่าในส่วนนี้

คุณมะรอปี่ แดเนาะ: ผมก็ทำงานด้านเซรามิกมาหลายปี ใจเราชอบ ไม่ต้องพูดถึงเบี้ยเลี้ยง แต่ช่วงที่พระองค์ท่านเสด็จฯ มาที่หมู่บ้าน เราก็ได้เงินพระราชทาน เราก็ภูมิใจในตัวเองไม่คิดจะออกไปไหนแล้ว ก็ขออยู่แบบนั้นตลอด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: จริงๆ แล้ว ศิลปะมีอยู่ 2 คำ คือคำว่า “ศิลปะ” อันนี้ต้องมีคนช่วย ต้องมีคนอุดหนุน อีกคำหนึ่งคือคำว่า “อาชีพ” ที่เราทำแล้วเราได้อะไรมาเลี้ยงชีพ ถ้าไม่ได้ทำส่วนที่เป็นศิลปะก็ยังไม่เกิด แล้วศิลปะก็ทำให้สามารถเลี้ยงชีวิตได้

คุณปิติ ปี: แรงบันดาลใจของผม เริ่มจากการที่ตอนเด็กๆ ผมसानย่านลิเกาไม่เป็นเลย แต่มีครูของหมู่บ้านอื่นไปสอนที่หมู่บ้านของผมที่บ้านนาเกียะ พอตอนเย็นเลิกเรียนก็ไปดูที่เขาสอน กลับไปบ้านก็ได้ฝึกไปเรื่อยๆ ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ มาที่หมู่บ้าน ผมก็ได้ไปเฝ้าและท่านก็รับมาอยู่ที่สวนจิตรลดาเรียนการสานย่านลิเกาที่สวนจิตรลดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: ความจริงแล้วย่านลิเกาเกือบจะหายไปแล้ว อยู่แต่ในพิพิธภัณฑ์โดยมาก หรือตามบ้านโบราณเก่าๆ แล้วสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ริเริ่มขึ้นมาใหม่

คุณปิติ ปี: ผมได้ยินปู่ ย่า ตา ยาย บอกไว้ว่าสมัยก่อนย่านลิเกาเป็นของจังหวัดนครศรีธรรมราช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ท่านก็ไปเจอกระเป๋าย่านลิเกาที่นครศรีธรรมราช ต่อมาท่านเสด็จไปประทับแรมที่จังหวัดนราธิวาส ที่มีต้นลิเกาขึ้นอยู่จำนวนมากตามป่าพรุ ท่านก็ได้ยินว่าต้นลิเกานี้เหมือนที่นครศรีธรรมราชที่สานกระเป๋าย่านลิเกาได้เหมือนกัน ชาวบ้านจึงทำมาเรื่อยๆ ถวายท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: มีศิลปะอีกอย่างที่มากับมุสลิม ที่เข้ามาทางเปอร์เซีย ก็คือ “คร่ำ” คงหาคนทำได้ยากแล้ว คนไม่ค่อยรู้จัก ศิลปะต่างๆ มาทางมุสลิมนี้เยอะมาก เป็นต้นว่าวงมโหรีของไทยเวลาไหว้ครู ปกติจะมีเครื่องเช่นต่างๆ ของครูอื่นก็จะมีของต่างๆ ยกเว้นวงมโหรีห้ามมีหมู เพราะครูเดิมท่านเป็นมุสลิม จึงเป็นธรรมเนียมบอกมาว่าการไหว้ครูวงมโหรี ห้ามมีหมู แล้วลองที่เราใช้ส่วนมากคือกลองแขกอย่างที่เราเห็น มีตะโพน รำมะนา คล้ายๆ กัน เครื่องประกอบจังหวะของไทยก็เข้ามาทางมุสลิมค่อนข้างเยอะ อาจจะผ่านมาจากอินเดียด้วย ตะโพนเป็นของอินเดีย แต่ว่าโตน รำมะนา นี้ออกมาจากมุสลิม คิดว่ามีอีกหลายส่วนที่เรายังไม่รู้ เช่นมีเพลงชื่อว่า “การะหนะ” ไม่รู้แปลว่าอะไร เพลงนี้มีทำนองเหมือนแขกที่มาทางเปอร์เซียมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: เวลาที่ท่านเสด็จฯ ไปทางใต้หรือที่อื่นๆ เวลาที่ท่านทรงงานก็จะเห็นว่าอยู่ในพลับพลา ก็มีชาวบ้านเข้ามา อยากให้เล่าถึงกระบวนการนี้ ก่อนที่ท่านเสด็จฯ และในระหว่างเสด็จฯ ท่านรับสั่งว่าอย่างไรบ้าง

คุณปิติ ปิ: เวลาที่ท่านเสด็จฯ ไปทางใต้ สมมติว่าท่านเสด็จฯ ที่อำเภอสุคิรินทร์ ตอนเช้าจะมีขบวนของท่านผู้หนึ่งล่วงหน้าไปก่อน ไปจัดพื้นที่เพื่อเตรียมต้อนรับเสด็จฯ ในช่วงบ่าย ท่านผู้หนึ่งจะกำหนดว่าย่านลีลาอยู่เดิมนั้น งานจักสานอยู่ตรงนี้ จัดเป็นแถว แล้วจะมีเจ้าหน้าที่ที่ตามเสด็จฯ ขบวนล่วงหน้าขึ้นไปคัดเลือกกระเป๋าสวยๆ เพื่อจะรอขึ้นเผ้าข้างบน สมาชิกที่ไปเข้าเผ้านั้นจะได้รางวัลทั้งหมด ฝีมือที่ขนาดปานกลางก็จะรับกับท่านผู้หนึ่งข้างล่าง ผลงานที่สวยงามก็จะรับกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถข้างบน ท่านให้รางวัลเยอะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ: รางวัลที่พูดถึงนี้ก็คือเงินพระราชทานเพื่อให้เป็นกำลังใจ ศิลปะก็คือรูปธรรมของความงามที่ออกมาคิดว่าอยู่ในตัวพวกเรา ไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือพุทธแต่ความเป็นมนุษย์ของเรานั้นเท่ากัน ความต้องการพื้นฐานก็เท่ากันในเรื่องการกิน การอยู่ หรือพื้นฐานของจิตใจในแง่ที่ต้องมีที่ยึดเหนี่ยว จะเป็นพระผู้เป็นเจ้าหรือพระพุทธรูปเจ้า เราก็มีเท่าๆ กัน ก็เห็นว่าโดยเนื้อแท้เราสามารถเข้าถึงศิลปะและก็สามารถจะแสดงออกทางศิลปะได้เท่าๆ กันถ้าเรามีแรงบันดาลใจและแรงบันดาลใจในที่นี้ที่สำคัญที่สุดคือสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถหาไม่แล้วศิลปะหลายๆ อย่างก็จะหายไปหรืออยู่เท่าเดิม นี่ต้องยอมรับว่าดีกว่าเดิม ไม่ว่ากระเป๋าย่านลีลาหรือถมทองก็ตาม ขนาดว่า คร่ำ ที่ว่าหายไปแล้วยังอยู่และกิจการปักของไทยที่แต่เดิมน่าจะสูญหายไปแล้ว ก็มีคนมาปักเพิ่มทำไรได้เยอะ หรือเรื่องของเสื้อที่ควรนำกลับมาใช้แทนพรหม เราควรใช้เสื้อแทนพรหม เสื้อกระจุ๊ดที่วัดดุสิตเป็นของเราที่สามารถจะหาได้ เป็นหลักการใหญ่ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

คิดว่าทุกคนในที่นี้คงคิดเหมือนกันว่าพระมหากษัตริย์คุณนี้ยิ่งใหญ่ ท่านจุดประกายและส่งแรงกำลังค่อนข้างแรง คิดว่าศิลปะทั้งหลายก็ยังคงอยู่ไปอีกนาน ท่านก็จะเป็นที่สักการะบูชาของเรา เพราะท่านทำให้ศิลปะของเราคงอยู่ทั้งที่เป็นชาวไทยมุสลิมหรือกับชาวไทยพุทธทุกคน ผมอยากให้นึกก่อนว่าเราเป็นชาวไทยก่อน แล้วจะเป็นอะไรอย่างอื่นค่อยว่ากันครับ ก็ขอจบการเสวนากันไว้เพียงแค่นี้ ขอขอบคุณครับ

วิทยากรผู้ร่วมเสนา

1. ปิติ ปิ
2. มะรอปี้ แดเนาะ
3. พัชรินทร์ บินเจะมิง
4. ฮอปี้อะห์ ตอพา

ดำเนินรายการโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ คณบดีคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสวนา “เปิดมิติและมุมมองมุสลิมในแผ่นดินไทย: อดีต ปัจจุบันและอนาคต”

คุณสมาน งามโขนง: เมื่อคุณนายาก้าวมาสู่ตรงนี้แล้ว อยากจะถามในมุมมองของผู้ที่ทำงานทางการเมือง แม้ว่าจะเข้ามาในสมัยแรกก็ตามได้วางอนาคตข้างหน้าหรือคิดว่าพี่น้องมุสลิมในสังคมไทยยังทำงานด้านนี้น้อยไปหรือไม่ หรือว่าอยากที่จะช่วยส่งเสริมผลักดันให้เป็นผู้มีบทบาททางนี้ด้วยหรือเปล่า

คุณนายา แดงบุหงา: ในคัมภีร์อัลกุรอานบอกไว้ว่าพวกเราไม่สมควรเลยที่จะใส่ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน มีอะไรก็ต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ในสังคมมุสลิมถ้ามีประเด็นทางการเมืองเข้ามาจะกลายเป็น 2 ฝ่าย 2 ฝ่าย จะกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมาประสานกันได้ เพราะฉะนั้นดิฉันอยากให้พวกเราภักดี เรื่องการเมืองก็ใช่ อยู่ใกล้ตัวเราเอง แต่เรามีสติปัญญาที่อัลเลาะห์ให้เรา เรารู้เราคิดได้ว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนถูก และเราจะเลือกใคร อัลเลาะห์กำหนดไว้หมดแล้ว อย่างมีะผ่านการเมืองมาเนี่ย มีะเคยตก เคยผิดหวังและเคยสมหวัง แต่สิ่งหนึ่งที่ยึดถือคืออัลเลาะห์ได้เตรียมไว้ให้ คิดอย่างเดียวว่า อัลเลาะห์ยังไม่ได้หิยาอะห์ให้เราเป็นผู้แทน ซึ่งถามว่าเสียใจไหม ก็ย่อมมีตรงนั้น แต่ถามว่าเคยไปร้องเรียน ไปฟ้องร้องใครหรือไม่ ตอบว่าไม่ หรือว่าต่อให้เราทำอะไรถ้าอัลเลาะห์จะให้เรานิดเดียว เพียงเรื่องนิดเดียวเรากลับเข้ามาได้แต่ถ้าอัลเลาะห์ไม่ให้กับอะไรของเรา ทำในสิ่งที่เราคิดว่าอัลเลาะห์ทรงมันใจแล้วว่าจะให้เราตั้งใจจะทำงานอย่างจริงจังนั่นคือสิ่งที่เรามี อมานะฮ์ แล้วเราก็ทำต่อไป นี่คือสิ่งหนึ่งที่สังคมมุสลิมตอนนี้ของเรานำเรื่องการเมืองเข้ามายุ่งมากเกินไป ในฐานะเป็นนักการเมือง ข้างบนเขาสบายไม่ต้องเป็นห่วงเขาเลย เขากอดคอกันเขารักกัน แต่ข้างล่างเราสิ ชุมชนแทบจะเข้าไม่ได้เลย บางครั้งรู้สึกสะเทือนใจ แต่เราก็จำเป็นต้องเลือกพรรคใดพรรคหนึ่งในสังกัด พอเข้าไปรู้สึกสะเทือนใจในความเป็นมุสลิมแล้วมีคำพูดอะไรเข้ามา ตัวมีะเองเข้าได้ทุกสี อัลเลาะห์ให้มาทุกสี แล้วก็ได้แบ่งสีอะไรทั้งสิ้น คือเข้าไปทำหน้าที่ให้พี่น้องมุสลิมทุกคนไม่ถามว่าใครคือใครแล้วไม่ได้ทำให้แต่เฉพาะมุสลิมเท่านั้น แต่ทำให้ทั่วประเทศ อย่างเช่น โต๊ะอิหม่ามมีะก็เข้าหา เจ้าอาวาสมีะก็ขึ้นมัสการ นั่นคือทำในสิ่งที่อยู่ในกรอบของเราที่จะทำได้ เงินของรัฐบาลถามว่ามาเพื่อที่จะขอปรับปรุงวัด หรือทำห้องสมุดโรงเรียนซึ่งอยู่ในวัด ใช่ เรามีหน้าที่ผลักดัน เราก็นำหนังสือไปให้กระทรวง เพื่อที่จะผลักดันให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในเขตของอิสาน มีะไปทำที่บุรีรัมย์ ไม่เคยเถียงว่าอะไร นั่นคือหน้าที่ แต่มุสลิมมีกรอบของตัวเองว่าอยู่ตรงไหนที่จะทำ ถ้าไปแล้วได้แค่นี้ คือบางเรื่องเราทำพิธีกรรมอะไรไม่ได้ อะไรได้ นั่นคือหน้าที่ของเรา ก็อยากจะให้มุสลิมทุกคนได้ใช้สติ คิด ว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของตัวเอง แต่อย่านำการเมืองมาฟาดฟันกัน มีะก็เคยรู้สึกน้ำตาซึมเหมือนกันว่าทำไมต้องแบ่งกันขนาดนี้ เราจะเข้าไปด้วยความหวังดี แต่ต้องยอมรับ ไม่ว่าจะถูกอะไรก็ตามแล้วบอกพี่เขาในชุมชนว่า มีะ

เข้ามาตรงนี้ได้ไม่ได้เข้ามาในฐานะอะไรเลย มาในฐานะที่มีรู้จักกันและรู้จักกันมา ถึงจะรู้จักแต่ในจอก็ตาม แต่วันนี้มีมะหานิ เพื่อมาเยี่ยมเยียนพี่น้องประชาชนว่าพวกเราเดือดร้อนอะไรบ้าง อย่างกันไม่ให้เข้าเลย ก็คือต้องพูดกันตรงๆ อย่าให้สิ่งเหล่านั้นมาทำให้มีทำงานไม่ได้เลย มีะจริงใจ เพราะข้างหน้ามีะไม่รู้ว่าจะอัลเลาะห์จะให้หรือเปล่า อัลเลาะห์จะให้มายืนตรงนี้อีกหรือเปล่านั้นไม่รู้ แต่พี่น้องเรายังต้องการความช่วยเหลืออีกเยอะในฐานะที่เรายังเป็นมือบนได้ค่ะ ขอบขอบคุณค่ะ

คุณสมาน นามโชน: นั่นก็คือมุมมอง แนวคิดของคุณนาคยา แดงบุหงา นักการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตกรุงเทพมหานคร ก็ได้มีมุมมองที่หลากหลาย ในฐานะที่เธอเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ต้องช่วยกันดูแลผู้คนทุกคนนะคะ ทุกภาคส่วนด้วยเช่นเดียวกัน ที่นี้มาถึงในเรื่องของวิชาการบ้างนะคะ ท่านอาจารย์มิตร ดาราฉาย ในฐานะที่ไปเรียนจบจากต่างประเทศ และได้มาเรียนระดับปริญญาโทในเมืองไทยคงมีมุมมองเกี่ยวกับการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเยาวชนหรือว่าคนในปัจจุบันของพี่น้องมุสลิมหรือว่าเพื่อนร่วมชาติก็ตาม ว่าการพัฒนาการศึกษาในสังคมมุสลิมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันหรือในอนาคต ควรจะมีแนวโน้มอย่างไร เชิญอาจารย์ครับ

คุณมิตร ดาราฉาย: ขอแสดงความคารวะต่อท่านผู้ทรงสมร ภูมิณรงค์และวิทยากรทั้ง 4 ท่านที่อยู่บนเวที พี่น้องผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน ในวันนี้ถือว่าเป็นตัวแทนของคุณไพศาล พรหมยงค์ ซึ่งวันนี้ท่านติดภารกิจเดินทางไปต่างประเทศ ก็ขออนุญาตใช้เวลาเพื่อมีส่วนร่วมของท่านวิทยากรทั้ง 4 ท่านที่อยู่ทางด้านบนซึ่งมีประสบการณ์มากกว่าในส่วนของผม ผมจบประถม 6 แล้วเรียนต่อทางด้านภาษาอาหรับ หรือที่เรียกกันว่าสายศาสนา หลังจากนั้นก็มีโอกาสไปเรียนต่อต่างประเทศ แต่การออกจากเมืองไทยไปเรียนต่อต่างประเทศของผมอาจมากกว่าคนอื่น ก็คือได้ไปศึกษาที่ประเทศตูนิเซียก่อน 1 ปี หลังจากนั้นก็กลับมาอยู่ประเทศอียิปต์ 3 เดือน สุดท้ายได้รับทุนกลับมาเรียนที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย ผมมองการเรียน การศึกษาว่า ในฐานะที่เราเป็นคนไทยคนหนึ่ง ถ้าย้อนกลับไปในอดีตที่ยังเป็นเด็กประถม ผมว่าการเรียนในสมัยก่อน (ซึ่งไม่ได้วิจารณ์นโยบายการศึกษาของรัฐบาลครับ) ผมว่าในสมัยก่อน การเรียน การสอบ เท่าที่จำความได้ 1 ปีจะสอบประมาณ 6 ครั้ง เวลาสอบ 6 ครั้งก็จะตดเตร็ดออกมาว่าใครได้ลำดับที่เท่าไร เสร็จแล้วก็จะมีการ “เลื่อนชั้น” กับ “ซ้ำชั้น” ก็คือสอบได้กับสอบตก สิ่งนี้ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้น กลับไปบ้านจะไม่เห็นเด็กไปอยู่กับการละเล่น แต่เราเห็นเด็กจะอยู่กับหนังสือเพราะมีการเตรียมตัวอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าในวันนั้นมาเทียบกับเด็กประถมในวันนี้ เวลาเลิกเรียนเราก็จะเห็นเด็กเวลาเดินออกจากประตูโรงเรียน สิ่งแรกที่เขาจะไปคือเขาไม่กลับบ้าน มีร้านเกมสอยุ่รอบสถานศึกษา ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เด็กได้ใจ คืออยากจะบอกว่าเด็กในวันนี้อาจจะได้รับการคุ้มครองมากพอสมควร อาจจะบอกว่าดีไม่ได้เพราะกลัวครูจะตีเกินความจำเป็น เราก็มีกฎหมายคุ้มครองว่าไม่ควรจะตีแบบเลือกปฏิบัติหรือกระทั่งไม่ตีกันไปเลย ดูไม่ได้ ทำไมผมถึงเอ่ยถึง 3 ประเด็นนี้ขึ้นมา ในชีวิตของผมตั้งแต่จบ ป.6 จนจบปริญญาตรี ไม่เคยทำข้อสอบที่เป็นปรนัย มีแต่ข้อสอบอัตนัย ถ้าสามารถท่องได้ จำได้ ก็สามารถที่จะเขียนได้ แต่วันนี้ข้อสอบเด็กของเรามีแต่ปรนัย เสร็จแล้วก็ให้เด็กอธิบายแล้วเราพยายามสอนเด็กว่าควรที่จะมีความคิดเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ เด็กสังเคราะห์ไม่เป็นหรอกครับ เพราะเราให้เขากากบาท ดังนั้นเมื่อข้อสอบเป็นปรนัยก็อาจเป็นปัญหา เมื่อเราพิจารณาเรื่องการศึกษาถ้ามองว่าเป็นความคิดที่มาจากผู้ใหญ่ที่อาจมีมุมมองที่ดีกว่า แต่กับเด็กของเราทุกวันนี้ ยิ่งถ้าบอกว่าไม่ให้ใช้ไม้เรียว เราไม่ได้มีความคิดที่ต่างไปจากนโยบายเลย นโยบายมาอย่างไรเราก็ปฏิบัติตาม อาจจะ

มองต่างกันไปคือว่าในแบบของอิสลามซุนนีย์ที่ดีก็ควรจะมีไม้แขวนไว้ที่บ้าน อย่างน้อยก็เป็นการขู่ แต่เราไม่ได้ตีเด็ก ไม่ได้ตีลูก

เมื่อพูดถึงเรื่องของการศึกษาจะเห็นว่า สังคมของมุสลิม ในฐานะที่ผมเป็นคนไทย ไม่ว่าจะเป็นปัจจุบัน อนาคต ผมก็ยังหาคำตอบไม่ได้ว่า ตอนผมเรียนอยู่ ป.5-6 นี่จำนวนประชากรของมุสลิมในประเทศไทยมีประมาณ 4-5 ล้านคน แต่ทุกวันนี้ก็ยังได้คำตอบว่าจำนวนประชากรของมุสลิมมีประมาณ 4-5 ล้านคน ผมมีพี่น้อง 16 คน ตอนนี้มีหลานทั้งหมดประมาณเกือบ 40 คน เลยตั้งคำถามว่ามุสลิมในประเทศไทยไม่มีการเพิ่มจำนวนประชากรเลยหรือนี่คือเรื่องหนึ่ง เรื่องที่สอง การศึกษาที่ผ่านมาในอดีต ยังเรียนหนังสือแบบนักวิชาการน้อยมาก สมัยก่อนเวลาเรียนหนังสือโรงเรียนของรัฐโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เวลาที่เลิกชั้นหัวหน้าห้องก็จะบอกว่านักเรียนเตรียมตัวกราบ ทำความเคารพ เราก็ไม่รู้ว่าจะทำได้หรือไม่ได้เพราะว่าผู้ใหญ่ไม่เคยไปดูแล วันนี้มีนักวิชาการหลายๆ ท่านเขียนหนังสือให้ครูนี้ก็มีบทแปลว่าปาเจรา แปลว่าอะไร แต่แล้วสังคมมุสลิมก็บอกว่าทำไม่ได้ เมื่อทำไม่ได้ความเป็นมุสลิมของเด็กตัวเล็ก ๆ ก็เกิดปัญหาว่าครูที่เคยสอนพ่อแม่ แต่พอมาสอนลูกก็บอกว่าทำไมสมัยพ่อจึงทำได้ ทำไมเธอจึงทำไม่ได้ ขอฝากไว้ว่าอิสลามไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวบทหรือเนื้อหา แต่ความที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจในเนื้อหาที่เอามาให้เด็ก แม้กระทั่งศิลปินที่เป็นมุสลิมของไทยเรา เวลาจะมีการเต้นรำ ก็ต้องมีการไหว้ครูก่อน คนสมัยก่อนคิดว่าทำอะไรก็ได้เพื่อให้ได้เต้น ได้รำไปให้เสร็จ ๆ สังคมที่ไม่เข้าใจความเป็นมุสลิมของเรา ก็ตั้งคำถามว่าทำไมมุสลิมจึงเพิ่งมาเคร่งในยุคนี้หรือ ในปัจจุบันไม่กี่สิบปีมานี้เอง อันนี้เป็นปัญหาที่จะบอกว่าส่งผลให้ไปอยู่กับเด็กนักเรียน นักศึกษา หรือแม้กระทั่งการคลุมฮิญาบ จะเห็นว่าสมัยก่อนเมื่อย้อนกลับไปได้สัก 30 ปี หากคนคลุมฮิญาบแทบไม่ได้เลย แต่ปัจจุบันมีมากขึ้น คลุมถึงขนาดปิดตา ปิดลูกตาก็เกิดการตั้งคำถามว่าอีกคนนึง คลุมผ้า อีกคนไม่คลุม เหล่านี้คืออะไรคือมาตรฐาน อะไรคือเกณฑ์ จากมุมมองของนักศึกษาว่าคนปิดผ้าก็ถูกเพ่งเล็ง คนที่ไม่คลุมผ้ากลับเดินสบาย เราก็สงสัยความเป็นนักศึกษาของเขาเหล่านั้น แต่เวลาเรามามองดูในเรื่องของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันผมสอนอยู่ที่โรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่ทุ่งครุ มีนักเรียนในอดีตที่เป็นมุสลิมล้วน ๆ แต่ปัจจุบันก็มีนักเรียนที่เป็นมุสลิมและที่ไม่ใช่มุสลิม เราจะไม่เน้นคำว่าพุทธ คริสต์ อิสลามเราใช้คำว่า มุสลิมและไม่ใช่มุสลิม มีครูที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม แต่เราใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เด็กที่เป็นมุสลิมก็จะเรียนภาษาอาหรับ เด็กที่ไม่ใช่มุสลิมก็จะเรียนอิสลามศึกษา แต่ถามว่าทำไมต้องให้เด็กที่ไม่ใช่มุสลิมเรียนอิสลามศึกษาเพราะท่านเข้ามาอยู่ในรั้วของอิสลามวิทยาลัย อย่างน้อยก่อนที่จะจบออกไปก็น่าจะรู้ว่าทำไมมุสลิมต้องคลุมผ้า หรือเรียกว่าอะไร ทำไมต้องละหมาด ทำไมต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เกร็ดเล็กน้อยเหล่านี้เราต้องการให้เด็กมีความรู้กลับไปตอบกับพ่อแม่

ในปัจจุบันนี้ผมทำงานอยู่ขึ้นหนึ่งคือการจัดตั้งศูนย์คุณธรรมซึ่งอาจต่างจากหน่วยงานอื่นๆ คือในงานด้านศาสนสัมพันธ์ของศูนย์คุณธรรมที่ผมเป็นวิทยากรอยู่ด้วย คือเราจะไม่เอาเด็กทั้ง 5 ศาสนามานอนมาจิบร้องเล่นเต้น นันทนาการอยู่ด้วยกัน แต่เราจะนำเด็กที่พร้อมจะเป็นแกนนำไปดูกิจกรรมของมุสลิม เช่นการละหมาดในวันศุกร์หรือกิจกรรมของเราที่ทำร่วมกันระหว่างบาทหลวง พระสงฆ์ และตัวแทนของอิสลามไปทำกิจกรรม ไปนอนไปกินกับเด็ก 5 วัน 8 วัน 3 ระยะ แล้วในช่วงกลางคืนเราจะให้เด็กเป็นคนตอบคำถาม สมมติวันนี้เราไปมัสยิดวันศุกร์ ก็ให้คนที่มุสลิมอยู่ร่วมในวงของพี่น้องที่มาจากศาสนาอื่นๆ ด้วยแล้วก็ให้สอบถามแลกเปลี่ยนกัน เช่น เครื่องหมายโค้ง ดาว หรือจันทร์เสี้ยว ก็มีเด็กที่นับถือพุทธถามว่าทำไม

มัสยิดหรือสุเหร่าที่เราเรียกกันนี้นับยอดต้องมีเครื่องหมายดาวกับเดือน ทานทราบไหมมุสลิมบางท่านตอบไม่ได้ วันรุ่งขึ้นเด็กมุสลิมไปวัดตามเด็กพุทธก็เหมือนกันครับ ตอบไม่ได้ แต่วันอาทิตย์ไปโบสถ์ของคริสต์เด็กของเขาตอบได้ จึงเป็นภาพสะท้อนมา พวกเราทั้งมุสลิม พุทธ คริสต์ ทุกวันนี้เราได้รับการสอนอะไร สิ่งแรกของมุสลิมก็คือสอนสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อน จากโองการของพระเจ้าเป็นเจ้าที่ยกมาข้างต้นเมื่อสักครู่นี้คืออัลเลาะห์ใช้ให้เราดูแลตัวเองให้ดีมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและใช้วิจารณญาณว่าอนาคตเราควรวางแผนทางอย่างไร อัลเลาะห์ท่านทรงรู้ในสิ่งที่ท่านทั้งหลายจะทำ

ดังนั้น ในความเป็นประชาชาติของความเป็นมนุษย์ เราจะทำอะไรก็ตาม จะอยู่อย่างไรก็ตามถือว่าเราต้องมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือว่า ถ้าการศึกษาคำพูดหนึ่งที่แปลมาเป็นภาษาอาหรับ ในหนังสือที่เกี่ยวกับการสอนภาษาอาหรับท่านบอกว่า โลกจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลง คนที่เป็นครูสอนหนังสือนี้เป็นคนสำคัญ ดังนั้น ถ้าครูสอนให้เด็กมีความรักชาติ เขาก็จะรักชาติ ถ้าครูสอนว่าประเทศชาติไม่ใช่ของเราเขาก็จะไม่รัก ถ้าครูสอนว่าเราพูดภาษาไทยไม่ถูกเขาก็จะไม่พูดภาษาไทย ดังนั้น ครูที่สอนหนังสือจะเป็นคนที่ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากครูนั้น

คุณสมาน งามโขน: ประเด็นที่อาจารย์พูดน่าสนใจตรงที่ว่าในเรื่องของสังคมที่ว่าพี่น้องมุสลิมในอดีตมีประมาณ 4-5 ล้านคน ปัจจุบันก็มีประมาณ 4-5 ล้านคน ก็อาจจะต้องดูกันอีกที และวิเคราะห์ว่าจำนวนชาวมุสลิมแท้จริงแล้วมีจำนวนเท่าไร อาจารย์บอกว่าเมื่อก่อน พ่อเราอาจจะทำได้ในเรื่องของพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้ครู มาสมัยลูกทำไม่ถึงทำไม่ได้ แสดงว่าปัญหาไม่ได้เกิดขึ้นจากเด็กแต่ขึ้นอยู่กับสถานศึกษานั้น ต้องเรียนรู้และยอมรับ ตรงนี้อาจารย์มองว่าสมมติว่ายังมีข้อขัดแย้งกันอย่างนี้ก็อาจเป็นปัญหาของสังคมต่อไปแล้วจะหาทางออกอย่างไรดีครับ

คุณมิตร ดาราฉาย: ศาสนสัมพันธ์เราไม่ได้จัดกิจกรรมให้กับเด็กเพียงอย่างเดียว เราได้ไปเชิญผู้แทนจากสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน หน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการที่ดูแลโรงเรียนเอกชน เขาได้จัดกิจกรรมเป็น 3 ระยะ ภาคอีสานกับภาคเหนือรวมกัน ภาคกลางและภาคใต้ ในวันที่เราเชิญครูที่มาจากทางภาคเหนือกับภาคอีสานมา บรรยายศาสนายังไม่คุ้นเคย จึงรู้สึกอึดอัดกัน เพราะเขาจะเห็นภาพเราเป็นมุสลิมมีหนวดเครา ผู้เข้าร่วมที่เป็นครูก็รู้สึกเกร็งและอึดอัดที่จะต้องมานั่งรับฟังและอาจตั้งคำถามว่าเป็นผู้ก่อการร้ายหรือเปล่า ความคิดของเขาเป็นอย่างนั้นจริงๆ ที่พูดเช่นนั้นเพราะเราอยู่ร่วมกัน 5 วัน 5 คืน พอวันสุดท้ายเราก็จะเปิดใจ ทุกคนจะบอกว่าวันแรกตกใจ คือเขามองที่เครากับหนวดเท่านั้นเอง แต่สุดท้ายครูที่จังหวัดอุบลราชธานี ขอนแก่น หนองคาย เขาบอกว่า เขาเข้าใจแล้วว่าอิสลามคืออะไร มุสลิมเขาแยกคำว่าอิสลามกับมุสลิมออก เขาใช้คำพูดนี้เลยว่าที่บ้านเขาทั้งชุมชนเขาเกลียดอิสลามเพราะดูโทรทัศน์เกี่ยวกับเหตุการณ์ทุกวัน สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นหนักที่สุดก็คือว่าพี่น้องชาวม้งที่เคยรักอิสลามทั้งเผ่าลาออกจากความเป็นมุสลิมตั้งแต่อิรักกับคูเวตรบกัน แล้วก็มาเหตุการณ์ 9/11 แล้วก็มาเหตุการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ใหญ่บ้านของเขาบอกกลับมาว่าขอกลับไปนับถือภูติผีเหมือนเดิมดีกว่า เพราะเขาดูทีวี ซึ่งเขาไม่ได้รู้จักความเป็นอิสลามอย่างแท้จริง ฉะนั้นเมื่อเราจะสามารถเชิญครู ครูก็ต้องเป็นคนที่เปรียบเหมือนว่าน้ำไม่เต็มแก้วคือต้องเปิดใจ เพื่อที่จะปรับและเปลี่ยน ถ้าครูปรับเปลี่ยน เด็กก็จะเรียนอย่างมีความสุข แต่ทุกวันนี้เด็กที่มาจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เขาจะไม่ยกมือไหว้ ครูก็บอกว่าไม่ยกมือไหว้ก็ไม่ได้ให้เข้าเรียน ครูถ้าสอนเด็กมาอย่างไรเด็กก็จะฝังใจอยู่อย่างนั้น ฉะนั้นเมื่อสอนว่าไม่ให้ยกมือไหว้เพราะ

เหมือนการไหว้พระ เขาก็จะไม่ยกมือไหว้ ให้ตายเขาก็จะไม่ไหว ดังนั้นก็ต้องเชิญครูทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมมาแลกเปลี่ยนกัน ถ้าท่านคิดว่าท่านเป็นคนไทย เพราะเราต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

คุณสมาน งามโชนง: ก็ถือว่าเป็นมุมมองที่เป็นทางออกของสังคม ไม่ว่าท่านจะรู้เรื่องเป็นร้อยๆ เรื่องมากแค่ไหนก็ตาม แต่ท่านก็ต้องฟังผู้ที่รู้จริงเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้นหากว่าสังคมยังคงรู้สึก ยืนกรานกระต่ายขาเดียว โดยไม่ยอมรับฟังในอีกแง่มุมหนึ่งก็อาจเป็นปัญหาของสังคมต่อไป ฉะนั้นในสิ่งที่อาจารย์ได้พูดถึงในเรื่องแนวทางการศึกษาและมุมมองของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเวลามองผ่านสื่อ ขอยกตัวอย่าง นะครับ ผมเคยไปประชุมที่หนึ่งมีพี่น้องที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นสุภาพสตรี ซึ่งผมก็แนะนำตัวเองว่าผมเป็นมุสลิม เราก็ได้คุยกัน ประโยคแรกที่เขาถามก็คือว่าพี่ดูไหม เขาถามว่าดูหรือเปล่า เหมือนกับว่าเป็นคนที่น่ากลัว คงคบ ได้ยากต้องระวังอะไรอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเวลาสื่อที่ออกไปมันจะทำให้เห็นภาพพจน์เหล่านั้น ตรงนี้ก็ต้อง ช่วยกัน ผมเองในฐานะที่ผมก็ทำสื่อมุสลิมอยู่ด้วย ท่านเชื่อไหมครับว่า รายการตอนเช้าที่ผมทำ “รายการ มุสลิมไทย” มีผู้ที่โทรศัพท์มาขอหนังสือเกี่ยวกับอิสลามนี้เป็นพี่น้องชาวอีสานประมาณร้อยละ 40 ในแต่ละ ครั้ง ผู้ที่สนใจอิสลามจริงๆ ผมก็จะโอนส่วนหนึ่งให้กับอาจารย์บรรจุ ในที่สุดก็พบว่า มีผู้ที่สนใจอิสลามและ ก็เลื่อมใสและในที่สุดก็เข้ารับอิสลาม ดังนั้นโอกาสทางการศึกษามันเปิดกว้างไม่ได้ซึ่งหมายถึงว่าเราจะไป เรียนรู้แต่เพียงในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าหากว่าเราเปิดใจของเราให้กว้างขึ้นที่พร้อมจะยอมรับ พอมาถึงตรงนี้ ท่านอาจารย์อดุลย์น่าจะมิมุมมองที่น่าสนใจสำหรับสังคมไทยที่พี่น้องมุสลิมเราได้เดินทาง เข้ามาตั้งแต่ในอดีตจนได้มีโอกาสมาสร้างบ้านแปงเมืองในปัจจุบันทำให้วิวัฒนาการเติบโตขึ้น พี่น้องมุสลิม เราคงเป็นกำลังหลักสำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบันด้วย อยากให้อาจารย์ได้พูดถึงมุมมองตรงนี้หน่อยครับ

คุณอดุลย์ มานะจิตต์: ท่านประธานจัดงาน ท่านผู้หญิงสมร ภูมินรงค์ ท่านแขกผู้มีเกียรติที่เคารพ ท่านวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมอภิปราย บรรยายในวันนี้ ในประเด็นที่ท่านผู้ดำเนินการอภิปรายได้ ตั้งขึ้นไว้และได้รับฟังจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 2 ท่าน ผมเห็นว่าปัญหาที่กำลังรุมล้อมเราปัจจุบันนี้ หากเราจะ มองจากมิติที่ผู้จัดการสัมมนาได้กำหนดไว้ให้ ผมก็คิดว่ามันก็เหมาะสมและเป็นเรื่องที่เราที่อยู่ในปัจจุบัน ที่เราเรียกว่า อดีต ปัจจุบันและอนาคต ขณะนี้เราอยู่ในปัจจุบัน อนาคตยังไม่ถึง ยังไม่ทราบว่าจะมีหรือไม่ หรือว่าอดีตมันเกิดขึ้นแล้ว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เราสามารถนำอดีตมาเป็นบทเรียนเพื่อจะแก้ไข ต้องแก้ ปัจจุบันนี้เพื่อความหวังในอนาคต เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ถือว่าผู้จัดการรายการและได้กำหนดหัวข้อก็ถือว่า ครอบคลุมแล้ว น่าวิเคราะห์วิจารณ์พอสมควรเลยทีเดียว ในมิติที่ผมจะมองนี้ที่ท่านบอกว่าให้เปิดมิติมุสลิม ในแผ่นดินไทยแล้วในขณะเดียวกันก็ให้มีการเปิดมุมมองเพราะฉะนั้นมีการเปิดทั้งมิติ มุมมองก็คือว่าเป็น คู่แฝดกัน ถ้ามีแต่มิติ ไม่มีมุมมองก็คงจะไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นผมจึงขอถือโอกาสนี้พูดไปตามหัวข้อที่ได้ กำหนดไว้ แล้วที่สำคัญขอเรียนย้ำต่อท่านผู้เกียรติทุกท่านว่าเราพูดกันถึงมุสลิมในแผ่นดินไทย เราไม่ได้พูด กันถึงมุสลิมในประเทศไทยเพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงในแผ่นดินไทยนี้เราก็พูดกันอย่างเป็นลักษณะของคำคมที่ เรียกว่า “ขวานทอง” คือเป็นทองทั้งหมดหรือ “สุวรรณภูมิ” แล้วก็ “ด้ามเพชร” หมายถึงใน 14 จังหวัด ภาคใต้หรือว่า 5 จังหวัดก็สุดแล้วแต่ เราก็เรียกว่า “ด้ามเพชร” เพราะฉะนั้นดูแล้วร่ำรวยมหาศาล ดูแล้วเป็น เงิน เป็นทองแล้วก็ด้ามเพชร สมกับที่เรามีงบประมาณแห่งชาติประจำปี 2554 จำนวน 2 ล้านล้านบาทครับ เพื่อที่จะใช้บนแผ่นดินทองและที่ด้ามเพชร แต่ที่ลงไปภาคใต้ ลงไปที่ด้ามเพชรในขณะนี้ไม่ทราบว่าจะไป เจอในเพชรหรืออะไรก็ตาม ก็เกือบๆ แสนล้านบาทต่อปี พร้อมๆ กับทหารอีกกว่า 6 หมื่นนาย อันนี้ผม

เพียงแต่ให้เห็นถึงปัจจุบันนะครับ ที่นี้ว่าในอดีตเป็นอย่างไร มิติในอดีต มิติที่เราจะต้องพูดถึง ถ้าหากเรามองทางด้านวิทยาศาสตร์ก็บอกว่ามีสามมิติ คือ กว้าง ยาว สูงและเวลา แต่ว่านักศิลปศาสตร์นักสุนทรียศาสตร์เขาบอกว่าต้องมีสุนทรียศาสตร์อีกมิติหนึ่งเป็นห้า ก็เป็นจริงอย่างเขาว่า เพราะถ้าเรามี กว้าง ยาว สูงแล้วมันไม่สวยนี่คนก็ไม่เอา เพราะฉะนั้นสุนทรียศาสตร์ก็ควรเป็นอีกมิติหนึ่งทำอะไรให้สวยก็แล้วกัน อย่างที่คุณนายพุดเมื่อสักครู่นี้ทำให้สวยก็แล้วกันก็ต้องแล้ว

เพราะฉะนั้นในเรื่องของมิติซึ่งผมมองอย่างนี้ว่าเรานำมารวมไว้ 2 มิติ ในทางวิทยาศาสตร์ว่าเรามองกันในมิติของแนวราบหรือจะเรียกว่า Infrastructure แล้วเราก็มองในแง่ของ Superstructure หรือที่สูงขึ้นไป เราจะจับเอาเรื่องของประวัติศาสตร์หรือเรื่องของมนุษย์ เผ่าพันธุ์หรือแผ่นดินเอามาไว้ในมิตินี้ อย่างไรก็ตาม ผมก็อยากจะเสนอว่า ในแนวราบเราควรจะพูดถึงเรื่องของกายภาพ เรื่องของชีวิตทางวัตถุ เรื่องของผู้คน เรื่องปัจเจก ส่วนในแนวตั้งหรือ Superstructure เราจะพูดถึงในแง่ของจิตวิญญาณ โลกของวิญญาณและญาณทัศนะต่างๆ เราได้รับฟังว่าปัญหาใหญ่ๆ มันเกิด clash หมายถึงปะทะกันขึ้นระหว่างศาสนากับการเมือง เราได้ฟังวิทยากรทั้ง 2 ท่านนำเสนอแล้วก็เห็นว่าเป็นเรื่องอย่างนั้นจริงๆ ว่า ระหว่างศาสนากับการเมือง นักวิชาการหรือว่านักปฏิวัติทั้งหลายในอีกส่วนหนึ่งของโลกก็บอกว่าการเมืองต้องไม่อยู่ในศาสนา ในบางทัศนะก็บอกว่าต้องเอาศาสนาเข้ามาใช้ในการเมืองให้การเมืองใหญ่กว่า อันนี้ผมก็ไม่ทราบต้องให้นักปกครองและนักการเมืองลองทดสอบกันดูว่า เอาการเมืองนำศาสนาหรือเอาศาสนาว่าการเมืองอันนี้ก็ต้องพิสูจน์กัน เพราะว่ามันมีทฤษฎีทางการเมืองมากมาย ในประเทศไทยเราไม่ทราบว่าเราใช้การเมืองนำศาสนาหรือใช้ศาสนาว่าการเมือง ยังไม่ทราบเหมือนกัน

หากเราย้อนกลับไปดูอดีต เมื่อเรายอมรับเรามีมิติทั้ง 3 นี่นะครับ เราบอกว่าเรามีมิติทางด้านโลกของวิญญาณเป็นสิ่งที่เหนือรูป เป็นนามธรรม มองไม่เห็นแต่มีความสำคัญมาก ส่วนมิติทางด้านกายภาพซึ่งเป็นความกว้างนี้ ทั้งสองมิติถ้าเราตั้งกราฟในเชิงของวิทยาศาสตร์เราก็จะทำกราฟขึ้นไปได้จนจำนวนหนึ่งเขาเรียกชีวิตทางสังคม ชีวิตทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนล่างก็คือเรื่องของชนบประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เราสั่งสมกันไว้ตลอดยุคสมัยของแผ่นดินนั้นๆ ส่วนชีวิตที่สูงขึ้นไปก็เป็นชีวิตทางด้านจิตวิญญาณ ชีวิตในด้านของศาสนา ชีวิตในด้านของสุนทรียศาสตร์ ชีวิตของการที่เราใช้ชีวิตของเรา สติปัญญาของเราให้เหนือกว่าสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง นั่นก็คือการมีสติปัญญาที่สูงส่ง ก็เป็น 2 มิติที่เกิดจากการที่เราเห็นว่ามันเป็นโลกของวิญญาณแล้วก็โลกของกายภาพ นั่นก็เป็นเรื่องที่เราเห็นกันอยู่ ตรงนี้ถือว่าสำคัญถ้าเราไม่ตีบทให้แตก

คุณบรรจง บินกาชัน: ถึงแม้ว่าบรรพบุรุษของผมจะมาจากอินโดนีเซีย แต่ว่าในปัจจุบันก็มีความสำนึกในความเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์ แล้วก็เมื่อเกิดบนแผ่นดินไทยเราก็เหมือนคนไทยทั่วๆ ไป แคนับถือศาสนาต่างกันเท่านั้นเอง ผมนับถือศาสนาอิสลามแล้วก็มีเพื่อนที่เป็นชาวพุทธ คริสต์เยอะมาก ผมเรียนที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ในโรงเรียนก็มีทั้งชาวพุทธ ชาวคริสต์จำนวนมาก จนได้เข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี 2513 แต่ตอนที่เข้าไปสังคมเมืองไทยโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยมีความขัดแย้งในเรื่องของอุดมการณ์ ความคิดในช่วงปี 2513 ถ้าใครเข้าไปในช่วงนั้น หลายๆ คนก็คงจะรู้ว่ากำลังอยู่ในช่วงที่มีการต่อสู้กันระหว่างลัทธิทุนนิยมกับลัทธิคอมมิวนิสต์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เป็นเวทีที่ต่อสู้ในเรื่องของความคิดและอุดมการณ์ค่อนข้างรุนแรง ผมเองเป็นเด็กมุสลิมเข้าไปอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้ง

ด้านอุดมการณ์ เราไม่สามารถจะเอนเอียงไปฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ เพราะว่าเราก็มีจุดยืนของเรา แต่ว่าเมื่อเข้าไปอยู่ในท่ามกลาง ก็ต้องตอบปัญหาหลาย ๆ อย่างจากเพื่อนนักศึกษา เขาจะถามเราอยู่ตลอดเวลา และในสมัยนั้นก็มองว่าศาสนาเป็นเรื่องล้าสมัย ผมเองก็บอกตรง ๆ ว่า เมื่อเข้าไปในมหาวิทยาลัยในตอนนั้น แม้จะเป็นมุสลิมแต่ก็ไม่ได้มีความรู้ทางศาสนาอะไรมากมาย แม้ว่าเด็ก ๆ คุณพ่อคุณแม่จะส่งไปเรียนโรงเรียนสอนศาสนา ก็เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ทุกคนที่จะต้องส่งลูกให้เรียนศาสนาตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เพื่อที่จะให้ละหมาดและปฏิบัติศาสนกิจได้ ก็ไปเรียน ก็ได้อ่านคัมภีร์อัลกุรอาน แต่เราก็ไม่มีความหมาย ก็คิดว่าเหมือนคนทั่วไปไปสวดมนต์ไม่มีความหมายของภาษามาลีสันสกฤต แต่พอเข้ามามหาวิทยาลัย คำถามต่าง ๆ มันท้าทายความคิด ความเชื่อของเรา ผมเข้าไปเรียนในคณะศิลปศาสตร์ ในคณะมีวิชาปรัชญาเป็นวิชาที่ทำให้เกิดความสงสัย การตั้งคำถามต่าง ๆ นานา เราได้เรียนปรัชญากรีก อารยธรรมตะวันตก อารยธรรมตะวันออก อารยธรรมอินเดีย อารยธรรมจีนต่าง ๆ มากมาย แต่เป็นเรื่องแปลก ทั้ง ๆ ที่อิสลามมีอารยธรรมมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว แต่ไม่มีในวิชาที่ว่าด้วยเรื่องของปรัชญาอิสลาม อารยธรรมอิสลามให้เราได้อ่าน ได้ศึกษา ผมก็เป็นคนที่อ่านมากเลยตอนนั้น ก็รอเพื่อนมาถามคำถามต่าง ๆ มีคำถามพื้นฐานทั่วไป “ทำไมไม่กินหมู” “ทำไมไม่มียาได้ 4 คน” โดยเฉพาะจากฝ่ายสังคมนิยมก็ต้องการคำตอบที่เป็นระบบว่าอิสลามนำเสนอระบบสังคมอย่างไรบ้าง ตรงนี้ทำให้เราเริ่มสนใจ เป็นคำถามที่ต้องการได้รับคำตอบให้เป็นระบบทั้งหมดที่เขาต้องการจะนำมาแทนระบบทุนนิยมในช่วงเวลานั้น ก็มีคุณธีรยุทธ คุณเสกสรรค์ ต่าง ๆ เหล่านี้คือเป็นคนสำคัญในการต่อต้านญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ผมอยู่ท่ามกลางกระแสแบบนั้น มุสลิมที่มาจากภาคใต้มาเรียนที่ธรรมศาสตร์ บางคนปฏิเสธศาสนา บางคนก็เข้ามาตั้งคำถามที่ท้าทายความเชื่อเรื่องศาสนา เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทุกวัน เพราะฉะนั้นหนังสือที่หาอ่านไม่ได้และในแวดวงของสังคมมุสลิมก็มีหนังสือน้อยมากปี 2513-2514 มีแต่หนังสือที่พูดในเรื่องของการปฏิบัติศาสนกิจ เรื่องของการละหมาด เรื่องของการถือศีลอด เท่านั้นเอง แต่ในเรื่องของมิติอื่น ๆ ของอิสลามก็ไม่ได้มีใครเขียนหนังสือเอาไว้ เมื่อเราหาหนังสือภาษาไทยไม่ได้ ผมโชคดีที่มีพื้นฐานของภาษาอังกฤษเพราะเรียนโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ก็ได้ทำให้มีโอกาสอ่านหนังสือที่เป็นภาษาอังกฤษที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องอิสลามไว้ในมิติมุมมองเรื่องอิสลามโดยได้ศึกษาและเริ่มนำเสนออิสลามในเรื่องของระเบียบของสังคม แบบแผนของด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศไทยได้ทำแผนเศรษฐกิจมาตั้งแต่ปี 2501 แผนพัฒนาเศรษฐกิจนี้เราไปลอกเลียนแบบจากประเทศสหรัฐอเมริกามาแล้ว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่แยกกันไปเลยในเรื่องศาสนา ซึ่งหมายถึงศาสนาที่ไปอยู่ในวัด นอกวัดก็เป็นเรื่องของทางโลก ถ้าพระเจ้าเป็นใหญ่ก็ใหญ่ในท้องฟ้าแต่บนโลกของฉันใหญ่ เพราะฉะนั้นมนุษย์ก็เอาความคิดของตนเองเป็นสรณะ แล้วก็วางระบบแบบแผนของสังคมขึ้นมาทำให้เกิดทุนนิยมแล้วมันก็สุดโต่งไปด้านหนึ่ง เกิดการกดขี่ ช่มเหง เอาไรด์เอาเปรียบกันขึ้นผ่านทางระบบเศรษฐกิจ ทำให้มีความขัดแย้งโมเมนตัมของสังคมก็กว้างไปทางด้านซ้ายซึ่งทำให้เกิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ขึ้นมาแล้วก็เกิดการต่อสู้ประเทศไทยเราก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของความขัดแย้งอันนี้จะเห็นได้ว่าในปี 2517 ถ้าจำไม่ผิดมีอยู่ 1 วิชาที่ต้องเรียนที่คณะเศรษฐศาสตร์คือวิชาปัญหาเศรษฐกิจปัจจุบัน เป็นวิชาที่นักศึกษาจะต้องไปศึกษาปัญหาเศรษฐกิจปัจจุบันแล้วก็ทำเป็นรายงานขึ้นมาเพื่อนำเสนอเพื่อนในชั้น เพื่อให้เพื่อนและอาจารย์ได้ถาม เผอิญในเวลานั้นผมได้หนังสือมา 1 เล่ม ได้ศึกษาและได้นำเสนอรายงานเรื่อง “ธนาคารปลอดดอกเบีย” ซึ่งพอเสนอแล้วเพื่อนๆ ก็หัวเราะกัน และมีการซักถามกันต่าง ๆ นานา แล้วในที่สุดก็เห็นข้อสรุปว่าเป็นไปได้และเอกสารชิ้นนั้นก็ได้นำไปเผยแพร่ไปในหมู่คนกลุ่มหนึ่งลงไปทางใต้

หลังจากนั้นต่อมาอีกประมาณ 30 ปี เมล็ดพันธุ์อันนั้นที่ผมไม่คาดคิดมันจะมีชีวิตงอกเงยออกมาเป็นต้น แล้วก็มีพระราชบัญญัติธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยปี 2545 ขึ้นมา แต่กว่าจะมีได้ต้องผ่านกระบวนการทางการเมือง ซึ่งกระบวนการทางการเมืองก็ไม่ต้องการที่จะให้ธนาคารอิสลามเกิดเพราะว่ามันเป็นเรื่องของศาสนา แต่ความจริงธนาคารอิสลามเกิดขึ้นเมื่อปี 2503 (ค.ศ. 1960) ในประเทศอียิปต์แล้วก็ล้มไปเพราะถูกกระบวนการทางการเมืองเข้าแทรกแซง แต่มันมาได้มาเติบโตในประเทศมาเลเซียในปี 2523 (ค.ศ. 1980) แล้วก็ยืนหยัดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ คนส่วนใหญ่ไม่รู้กันเพราะฉะนั้นลัทธิทุนนิยมกำลังเฟื่องฟูมากโดยที่ไม่มีใครคำนึงถึงภัยของมันเลย แต่เมื่อปี 2535 เราเริ่มมีเศรษฐกิจฟองสบู่ขึ้น แล้วในที่สุดปี 2540 ก็เกิดฟองสบู่แตก หลายคนที่นั่งอยู่ที่นั่นจะได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ฟองสบู่แตกในครั้งนั้นเรียกว่าวิกฤติต้มยำกุ้งและไม่ใช่ว่าเฉพาะคนไทย ธนาคาร สถาบันการเงินหรือธุรกิจของไทยเท่านั้นที่ล้ม แต่ยังลามล้มเป็นโดมิโนเข้าไปยังประเทศอื่นๆ อีกด้วย ในช่วงเวลานั้นเองเป็นโอกาสที่ทำให้ธนาคารอิสลามเกิดขึ้นมา เพราะทุกคนเจ็บปวดด้วยระบบดอกเบี้ย แต่ปัญหาก็คือว่าหาทางออกไม่ได้เพราะว่าลัทธิคอมมิวนิสต์สังคมนิยมที่ปฏิเสธดอกเบี้ยนั้นมันได้ล่มสลายไปแล้ว หลังจากประเทศจีนและรัสเซียได้ล่มสลายไปกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้วนั้น คำถามก็คือเมื่อโลกเข้ามาอยู่ในระบบสังคมนิยมแล้วทุนนิยมก็แสดงอาการล้มอีกครั้งในปี 2550 ทำให้เห็นแล้วว่า ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2540-2550 มันเกิดการล่มสลายไปแล้ว ปัญหาก็คือคนไทยจะหาทางออกอย่างไร ในเมื่อเราปฏิเสธระบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ แต่ขณะเดียวกันเราก็เจ็บปวดกับระบบทุนนิยม เพราะฉะนั้นตรงนี้เองที่เปิดโอกาสที่ทำให้ระบบการเงิน ธนาคารของอิสลามแทรกขึ้นมา อิสลามเกิดขึ้นที่ประเทศซาอุดีอาระเบียก็จริงอยู่ แต่ว่าการใช้ระบบการเงินเกิดขึ้นและรุ่งเรืองเฟื่องฟูในประเทศมาเลเซีย และก็ป็นหลักฐานที่ว่าธนาคารของอิสลามแม้ว่าจะไม่มีดอกเบี้ย ก็สามารถอยู่ได้และในปัจจุบันก็พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าธนาคารเกิดขึ้นได้และสามารถจัดการได้ ผมคิดว่าถ้าไม่มีวิกฤติปี 2540 คิดว่าธนาคารอิสลามคงไม่เกิด เพราะสถาบันการเงินทั่วไปได้รับผลกระทบในเรื่องของดอกเบี้ยเดือดร้อนด้วยกันทั้งหมด

ดังนั้นวิกฤติตรงนี้ในประเทศไทยมีโอกาที่ทำให้ระบบการเงินของอิสลามแทรกขึ้นมา จะเห็นได้ว่ามีรายงานขึ้นเล็กๆ ขึ้นหนึ่งเมื่อปี 2517 กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่ดี ดินจ่าน้ำชุ่ม แสงแดดส่องมาถึงแล้วมันก็ค่อยๆ งอกออกมาเป็นธนาคารอิสลาม และขณะนี้เริ่มมีสถาบันการเงินที่ควบคู่กันมาเช่นการประกันภัยแบบอิสลาม อันนี้ก็ป็นบทบาทหนึ่งที่สังคมมุสลิมช่วยกันผลักดันขึ้นมาในฐานะที่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย และประเทศไทยก็ต้องอยู่ต่อไป แต่ว่าเท่าที่ผ่านมามาประเทศไทยดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตามแบบตะวันตกเน้นเสรีนิยมจนสุดโต่ง แม้ว่าทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองและประชาชนมั่งคั่ง แต่ก็ไม่รู้ว่ามั่งคั่งจริงหรือไม่ รู้แต่ว่าปัญหาสังคมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นตรงนี้แสดงให้เห็นว่า อิสลามกับมุสลิมเริ่มเข้ามามีบทบาทอีกครั้งหนึ่งในปัจจุบัน แล้วคิดว่าในอนาคตระบบการเมืองของอิสลามก็น่าจะเป็นที่นิยม เพราะว่าท่านสันตะปาปาเบเนดิกต์ท่านได้ไปลงทุนในประเทศสหรัฐอเมริกาเอาไว้มาก พอเกิดวิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ในปี 2550 สำนักวาติกันก็ขาดทุนมาก จะเรียกว่าล้มละลายเลยก็ว่าได้ ท่านสันตะปาปาเบเนดิกต์ ท่านบอกเลยว่าขณะนี้ถึงเวลาแล้วที่ชาวมุสลิมในยุโรปจะต้องหันกลับมาดูระบบการเงินของอิสลามว่าเขาทำงานกันอย่างไรและมีแนวโน้มว่าต่อไประบบสถาบันการเงินแบบอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของธนาคารหรือประกันภัย เอสเอ็มอี ดาวน์โจนส์ ก็จะไม่แพร่ขยายไป แล้วปัญหาตรงนี้นักไทยน่าจะหัน

กลับมามองอิสลาม ซึ่งมุสลิมก็ควรนำเสนออิสลามในมิติอื่นๆ ซึ่งไม่ใช่มีแต่เฉพาะวิถีปฏิบัติศาสนกิจทางด้านความเชื่อแต่เพียงอย่างเดียว แต่ว่าในเรื่องของกฎหมาย สังคม ระบบครอบครัวเป็นสิ่งที่คนไทยควรมองเอาไว้เป็นทางเลือก ถ้าหากว่าทุนนิยมในสังคมไทยล่มสลายไป เราน่าจะมีอีกระบบหนึ่งซึ่งระบบทุนนิยมสามารถยอมรับได้และเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยุติธรรมกันทุกฝ่าย

คุณสมาน งามโขนง: ก่อนที่อาจารย์จะจบตรงนี้ มีประเด็นที่ผมเชื่อว่าหลายคนอยากทราบนะครับ ธนาครอิสลามเกิดขึ้นมาไม่นาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่ไม่ใช่ประเทศมุสลิม อาจจะมีคนตั้งข้อสงสัยว่าทำไมถึงต้องมีธนาครอิสลามขึ้นมา ทำไมต้องใช้ชื่ออิสลาม รัฐบาลเปิดขึ้นมาเพื่อเอาใจมุสลิมหรือไม่ แล้วในทางปฏิบัติเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน อาจจะขยับมา 2-3 ระยะ แค่ 4-5 ปี แล้วอาจจะล่มสลายไปในที่สุดก็ได้ ตามความเป็นจริงอาจารย์มองว่าในระบบเศรษฐกิจอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาครอิสลามที่เกิดขึ้นและกำลังก้าวต่อไปในอนาคตนี้เป็นทางรอดของสังคมจริงหรือไม่

คุณบรรจง บินกาซัน: ในที่สุดแล้วมนุษย์จะโน้มกลับเข้ามาสู่ศาสนาเพราะศาสนามีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เกิดขึ้นควบคู่พร้อมกันมากับมนุษย์ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่พระเจ้าได้ปลูกฝังในจิตใจ อันนี้ไม่ได้ขัดแย้งกับธรรมชาติทั้งด้านกายภาพและชีวภาพของมนุษย์ แท้จริงแล้วศาสนาเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์แล้วธรรมชาติก็ไม่ใช่เรื่องของความบังเอิญเพราะว่าคำว่า “ธรรมชาติ” มาจากคำว่า “ธรรม” กับ “ชาตะ” ที่แปลว่า ความจริง ความดีที่มีมาแต่เดิม ธรรมชาติก็คือความจริง ความดีงามที่มีมาแต่เดิมปลูกฝังในจิตใจของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเวลาที่มนุษย์ออกห่างจากศาสนา มนุษย์มักจะได้รับความหายนะ ไม่ว่าจะเป็นแก่งไปทางขวา หรือซ้ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์สุดโต่งหรือจิตนิยมสุดโต่ง พอสุดท้ายแล้วมันไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งชีวิตประกอบไปด้วย ร่างกาย วิญญาณและสติปัญญาซึ่งต้องได้รับการตอบสนองอย่างสมดุล ชีวิตจึงจะสมบูรณ์ แล้วเรื่องของศาสนามาจากพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาแล้วก็ประทานศาสนามาให้กับมนุษย์เพื่อตอบสนองทางด้านร่างกาย วิญญาณและสติปัญญา เพราะฉะนั้น อะไรก็แล้วแต่ที่ขัดกับหลักคำสอนของศาสนา ในที่สุดแล้วจะสร้างความเสียหายให้กับมนุษย์ แล้ววันหนึ่งด้วยความผิดชอบชั่วดีที่มีอยู่ในใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว มนุษย์ก็บอกว่าหนทางสุดท้ายแล้วมนุษย์ก็จะกลับมาสู่ธรรมซึ่งธรรมจะไปหาที่ไหนไม่ได้ ในวิทยาศาสตร์ไม่มีในที่สุดก็ต้องกลับมาสู่ศาสนา เพราะฉะนั้นศาสนาคือทางรอดอย่างเดียวของมนุษย์

คุณสมาน งามโขนง: เราได้พูดคุยกันมาทั้งหมด 4 ท่าน ไม่ว่าจะเป็นมุมมองในสายการเมือง นักการศึกษา เส้นทางประวัติศาสตร์และในเรื่องของเศรษฐกิจ ผมเชื่อว่าในมุมมองของแต่ละท่านในที่นี่ก็คงทำให้ท่านผู้มีเกียรติต่อยอดความคิดได้ ท่านผู้จัดงานมีความประสงค์อยากให้ท่านทั้งหลายที่อยู่ในห้องนี้ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็นในช่วงระยะเวลาที่เหลือ ดังนั้นหากว่าใครต้องการแสดงทัศนะในมิติมุมมองของมุสลิมในแผ่นดินไทย ก็อยากให้พูดกันในที่นี้เลย เชิญครับ

คุณสมาน งามโขนง: อยากให้ท่านวิทยากรแต่ละท่านช่วยสรุปและฝากมุมมอง

คุณนาลยา แดงบุหงา: อยากจะให้มีพี่น้องมุสลิมเข้าไปเป็นตัวแทนเป็นผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การศึกษา